

УДК 378:371.134

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-186-19-23

ВАЙНТРАУБ Марк Абрамович –

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики професійної підготовки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2701-7094>

e-mail: vainmark2014@gmail.com

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ОХОРОНИ ПРАЦІ В СИСТЕМІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У країнах світу існують закони та нормативні документи, як; повністю або частково захищають людину від небезпечних та шкідливих умов праці, забезпечують охорону її здоров'я.

У найбільших світових компаніях серед показників діяльності підприємств охорона праці стоїть на другому місці після кваліфікації і компетентності персоналу. Соціальний ефект від впровадження охорони праці може бути виражений у зниженні рівня травматизму і професійних захворювань, поліпшенні демографічної ситуації в країні, за рахунок зниження смертності серед постраждалих від нещасних випадків на виробництві [1].

Проблема забезпечення виробничої безпеки людини в трудовому процесі завжди була актуальною і загострилася в період науково-технічного прогресу, коли людина стала мати справу з великими енергетичними потужностями, новітньою та комп'ютерною технікою [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що модернізація змісту вищої освіти залежить від сучасних науково-методичних підходів для забезпечення змістовної та методичної наступності на всіх етапах професійної підготовки студентів; наявності оптимальної педагогічної системи професійної підготовки майбутніх фахівців.

Проблема сучасної підготовки інженерів – педагогів, зокрема з охорони праці, неодноразово була предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, таких як Г. Г. Гогіташвілі, Є. Т. Карчевські, В. М. Лапін, В. П. Корчагіна, В. Л. Нарожна, К. В. Чернова, Ш. К. Вахітова та багато інших.

Завдання охорони праці – забезпечення безпечних, нешкідливих і сприятливих умов праці через вирішення багатьох складних завдань. На жаль, сьогодні стан охорони праці в Україні не можна визнати задовільним. Про це свідчить високий рівень травматизму, у тому числі смертельного,

особливо в таких визначальних для економіки держави галузях, як будівництво, вугільна, транспорт, агропромисловий комплекс.

Загальновідомо, що економіка безпосередньо залежить саме від ефективності, якості продуктивності виробничого процесу. Таким чином, рівень розвитку економіки залежить наскільки повно і цивілізовано врегульовані відносини між учасниками трудових відносин, як підготовлені в університетській вищій освіті, зокрема, фахівці в галузі «охорона праці».

При цьому на безпеку, як базисну потребу людини, акцент зроблений і в Концепції ООН про «сталий людський розвиток». Відповідно до даної Концепції основною умовою сталого розвитку людства є вирішення проблеми безпеки людини.

Варто констатувати, що багато підприємств, їх техніка, технологія, організаційні структури перебувають в процесі безперервної реконструкції і реорганізації. Оновлення перебуває більш інтенсивно, ніж це було раніше. Прийняття рішень, особливо в небезпечних і надзвичайних ситуаціях, стає все більш складною діяльністю – інтенсифікуються виробничі і соціальні процеси, зростає ризик непередбачених наслідків; постійно збільшується різноманітність професійних ризиків, складність управління ними. Важливість набуває виховання у майбутніх працівників особистої відповідальності за дотримання норм безпечної праці.

Виклики в галузі університетської освіти зумовлені загальноосвітніми тенденціями і внутрішніми процесами. Відтік студентів та молодих наукових кадрів через кращі перспективи за кордоном, недофінансування університетів, низька ефективність укладання угод про міжнародну працю тощо актуалізують необхідність дослідження перспектив розвитку у сфері вищої освіти, зокрема спеціальності «охорона праці» у цій сфері.

Дослідженнями різних аспектів

зазначеної проблематики на сучасному етапі займаються такі вчені, як М. В. Гришук, В. В. Зацарний, Д. В. Зеркалов, В. С. Козяков, Л. О. Митюк, О. І. Полукаров, Р. В. Сабарно, К. Н. Ткачук, М. О. Халімовський та багато інших [1].

Незважаючи на велику кількість праць учених-педагогів, пов'язаних із дослідженням охорони праці у вищій освіті, недостатньо досліджено напрями розвитку охорони праці в теорії і практиці вищої освіти і навчання.

Метою статті є обґрунтування та оцінювання розвитку спеціальності «охорона праці» в системі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право на здоров'я та безпечні умови праці – невід'ємне право кожної людини у будь-якій країні світу. За статистикою Міжнародної організації праці, щорічно в світі реєструється близько 15 млн. виробничих травм, а за кожні три хвилини внаслідок виробничого травматизму гине один працюючий.

Аналіз причин виробничого травматизму і професійної захворюваності свідчить про те, що досить часто причиною нещасних випадків зі смертельними або важкими наслідками, аварій і професійних захворювань є некомпетентність в галузі охорони праці керівників та призначених працівників з охорони праці, які за службовим обов'язком зобов'язані займатися профілактичними заходами щодо недопущення зазначених негативних явищ, і несуть відповідальність за безпеку виробничої діяльності.

Україна приділяє велику увагу питанням охорони життя і здоров'я своїх громадян, створенню безпечних умов праці роботодавцями та керівниками підприємств, установ і організацій, проте кількість нещасних випадків, що трапляються на виробництві або у ході виконання службових обов'язків, залишається дуже великою. Так, на виробництві щоденно травмуються у середньому 160 осіб, з них понад 20 стають інвалідами, а 4–5 – гинуть [3, с. 6].

За статистичними даними, опублікованими Державної служби України з питань праці, у 2018 році травмовано 4126 осіб, із них 409 осіб смертельно.

Серед основних причин виробничих нещасних випадків за аналітичними даними минулого року – організаційні – 66,8%, через психофізичні причини сталося 20,9% нещасних випадків, через технічні – 12,3% [4].

Нещодавно, 16 липня 2019 року

проходив круглий стіл на тему «Місія і функції університетів: сучасні виклики та нові можливості для України». Ми погоджуємося з головою Профспілки освітян міста Києва Яцуном О. М. щодо викликів у сфері вищої освіти в Україні і необхідності дослідження шляхів подолання кризових явищ у сфері вищої освіти [5, с. 3–4].

Вважаємо за доцільне зупинитися на складових розвитку (рис.1).

Рис. 1. Оцінювання ефективності розвитку охорони праці в університетській освіті

На представленій моделі (рис.1) схематично зображено сім основних компонентів взаємопов'язаної системи розвитку охорони праці в університетській освіті. Розглянемо кожний з них окремо.

1. Створення нових знань: оновлення змісту навчальних дисциплін і практики з охорони праці з урахуванням прогнозу зміни професійних компетентностей згідно розроблених і скоригованих Державного стандарту зі спеціальності «Охорона праці», Національної рамки кваліфікацій та інших нормативних документів даного спрямування (С1); викладання навчальних курсів і практики за авторськими програмами, що складені за результатами власних досліджень (С2); всебічний розвиток творчого потенціалу викладачів і студентів (С3); забезпечення ефективної взаємодії та співпраці між замовниками та споживачами освітніх послуг (С4); поширення культури безпеки життєдіяльності людини через онлайн-курси та інші моделі навчання (С5); відповідальність за якість наданих освітніх послуг (С6).

2. Дослідницько-підприємницька діяльність: підтримка на всіх рівнях міністерства освіти і науки, державних органів, підприємств та інших зацікавлених сторін ініціатив з проведення затребуваних наукових досліджень (Д1); створення інноваційних технологій через патентування

та ліцензування (Д2); комерціалізація результатів науково-дослідних робіт та використання основних і допоміжних ресурсів (Д3); налагодження зв'язків з бізнесом, навчальними закладами та іншими інституціями (Д4); використання отриманих коштів на розвиток університетської освіти, зокрема, спеціальності з охорони праці (Д5).

3. Забезпечення соціального розвитку: виховання у студентів культури безпеки, безпеки життєдіяльності (31); консультування вченими державних та приватних закладів, фізичних осіб з питань охорони праці (32); підвищення заробітної плати професорсько-викладацькому складу (33); адаптація інноваційних моделей підготовки фахівців з охорони праці до потреб суспільства (34).

4. Інтернаціоналізація освітнього простору: дотримання принципів міжнародної відкритості та розвиток нових форм інституційного партнерства, які прискорять процес обміну науковим потенціалом, ресурсами і технологіями навчання (І1); просування на міжнародний ринок наукових, технічних, технологічних, педагогічних та інших результатів розробок університетів в галузі охорони праці, продаж ліцензій та патентів (І2); підвищення рівня і рейтингової позиції університетів (І3); врахування міжнародних підходів при розробці освітніх програм, організації академічних і неакадемічних видів діяльності університету (І4); розвиток академічної мобільності при організації спільної роботи з усіма учасниками університетського освітнього процесу (І5).

5. Організація навчання (за рахунок розроблених наукових проектів, грантів тощо): забезпечення сучасних умов навчання студентів і роботи професорсько-викладацького складу (Н1); розвиток міждисциплінарних досліджень (Н2); підвищення вимог до рівня навчання студентів і рівня викладання дисциплін та проходження практики (Н3); зменшення навчального навантаження професорсько-викладацькому складу (Н4); створення в університетах фонду для стипендіальних програм для підтримки фінансового положення і досягнення студентів і викладачів (Н5); створення в університетах бібліотеки з новітніми електронними ресурсами і технологіями, наукових лабораторій, центрів (Н6); створення в університетах комфортних умов навчання і відпочинку (Н7).

6. Пропаганда охорони праці. Пропаганда охорони праці має враховувати і

обґрунтовувати престижність і важливість професій цього напрямку. Показником вимірювання є кількість маркетингових й рекламних заходів (М).

7. Вивчення впливу генетичних, гендерних та психолого-фізіологічних особливостей людини на працю. Розгляд в університетській освіті психолого-фізіологічних, гендерних та генетичних особливостей людини в галузі охорони праці допоможуть майбутнім фахівцям засвоїти вплив умов праці на відтворення концентрації уваги, продуктивності і безпеки праці (В).

8. Оцінка ефективності розвитку охорони праці в університетській освіті дозволить з'ясувати ефективність розвитку охорони праці і кожного компоненту цього розвитку (О).

Пропонуємо таку формулу ефективності розвитку охорони праці: $E = (O1+O2+O3+O4+O5+O6+O7 - 1) = 100\%$, (1) де O1, O2, O3, O4, O5, O6, O7 – відповідні коефіцієнти створення знань, дослідницько-підприємницької діяльності, забезпечення соціального розвитку, інтернаціоналізації освітнього простору, організації навчання, пропаганди охорони праці, вивчення генетичних, впливу гендерних та психолого-фізіологічних особливостей людини на працю.

Коефіцієнт створення знань $C1 = C1/C10+C2/C20+C3/C30+C4/C40+C5/C50+C6/C60$ (2), де C1, C2, C3, C4, C5, C6 – відповідні кількісні розглянуті показники створення знань на кінець звітного періоду, C10, C20, C30, C40, C50, C60 – відповідні кількісні розглянуті показники створення знань на початок звітного періоду.

Коефіцієнт дослідницько-підприємницької діяльності $O2 = D1/D10+D2/D20+D3/D30+D4/D40+D5/D50$ (3), де D1, D2, D3, D4, D5 – відповідні кількісні розглянуті показники дослідницько-підприємницької діяльності на кінець звітного періоду, D10, D20, D30, D40, D50 – на початок звітного періоду.

Коефіцієнт забезпечення соціального розвитку $O3 = 31/310+32/320+33/330+34/340$ (4), де 31, 32, 33, 34 – відповідні кількісні розглянуті показники дослідницько-підприємницької діяльності на кінець звітного періоду, 310, 320, 330, 340 – на початок звітного періоду.

Коефіцієнт інтернаціоналізації освітнього простору $O4 = I1/I10+I2/I20+I3/I30+I4/I40+I5/I50$ (5), де I1, I2, I3, I4, I5 – відповідні кількісні розглянуті показники інтернаціоналізації освітнього

простору на кінець звітного періоду, $I_{10}, I_{20}, I_{30}, I_{40}, I_{50}$ – на початок звітного періоду.

Коефіцієнт організації навчання O_5 = $H_1/H_{10} + H_2/H_{20} + H_3/H_{30} + H_4/H_{40} + H_5/H_{50} + H_6/H_{60} + H_7/H_{70}$ (6), де $H_1, H_2, H_3, H_4, H_5, H_6, H_7$ – відповідні кількісні розглянуті показники організації навчання на кінець звітного періоду, $H_{10}, H_{20}, H_{30}, H_{40}, H_{50}, H_{60}, H_{70}$ – на початок звітного періоду.

Коефіцієнт пропаганди охорони праці O_6 = M_1/M_{10} (7), де M_1 – відповідні кількісні розглянуті показники пропаганди охорони праці на кінець звітного періоду, M_{10} – на початок звітного періоду.

Коефіцієнт вивчення впливу генетичних, гендерних та психолого-фізіологічних особливостей людини на працю O_7 = V_1/V_{10} (8), де V_1 – відповідні кількісні розглянуті показники впливу генетичних, гендерних та психолого-фізіологічних особливостей людини на працю на кінець звітного періоду, V_{10} – на початок звітного періоду.

У формулі (1) оцінки ефективності розвитку охорони праці в університетській освіті всі коефіцієнти $O_1, O_2, O_3, O_4, O_5, O_6, O_7$ пов'язані дією множення, тому без існування хоча б одного параметра (він буде дорівнювати нулю) оцінка **E** буде – **100%**. Від добутку семи коефіцієнтів віднята 1. Це має сенс, оскільки в чисельнику і знаменнику кожного з коефіцієнтів входять змінні на кінець і початок звітного періоду відповідно. Якщо всі сім множників, що мають бути пов'язані між собою (оскільки входять в єдину систему розвитку охорони праці в університетській освіті) будуть менше одиниці, формула оцінки покаже від'ємний результат. І, навпаки, якщо показники на кінець звітного періоду будуть більше одиниці, оцінка **E** буде додатною. Керуючись тим, що ефективність розвитку має динаміку змін, можна обчислити і дослідити її в будь-який момент часу, знайти шляхи щодо покращення складових параметрів. Дана оцінка допомагає простежити та встановити тенденції щодо зміни розвитку охорони праці в університетській освіті, а також розробляти прогнози щодо ефективності цього розвитку за даних обставин в майбутньому. Дослідження відповідних формул (1)–(8) надає можливість прийняття динамічного управлінського рішення для зміни або стабілізації ситуації, що склалася.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, проаналізовано значущість охорони праці на виробництві та інших закладах, у соціальному житті.

Обґрунтовано модель із відповідними компонентами та їхніми параметрами розвитку охорони праці в університетській освіті в Україні. Розроблена модель у вигляді формули розвитку охорони праці в університетській освіті. Результат цієї моделі допомагає простежити та встановити сучасні тенденції розвитку охорони праці, зробити прогноз щодо ефективності розвитку охорони праці в університетській освіті за даних обставин у майбутньому. Подальші дослідження буде присвячено удосконаленню змісту професійної підготовки інспекторів з охорони праці в Україні та Польщі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Косинова Н. В., Комаров О. К. Аспекти развития охраны труда в учреждениях – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/aspekty-razvitiya-okhrany-truda-v-uchrezhdeniyah-obrazovaniya> – Назва з екрану. – мова рос.
2. David Talbot. The Great German Energy Experiment / David Talbot. – June 18, 2012, MIT Technology Review. – Режим доступу: <https://www.technologyreview.com/s/428145/the-great-german-energy-experiment/> – Назва з екрану. – мова англ.
3. Заїченко В. І. Курс лекції з навчальної дисципліни «Охорона праці в галузі». Харків: ХНУМГ, 2014. 160 с.
4. Стан виробничого травматизму у 2018 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sop.com.ua/article/952-stan-virobnichogo-travmatizmu-u-2018-rots> <https://www.sop.com.ua/article/952-stan-virobnichogo-travmatizmu-u-2018-rots> – Назва з екрану.
5. Яцунь О. М. Круглий стіл на тему «Місія і функції університетів: сучасні виклики та нові можливості для України» [Roundtable on «The Mission and Functions of Universities: Current Challenges and New Opportunities for Ukraine»]. Єдність № 5 (221). Серпень 2019. 8 с.

REFERENCES

1. Kosynova N. V., Komarov, O. K. (2013). *Aspekty razvytiya okhrany truda v uchrezhdeniyakh*. [Aspects of the development of labor protection in institutions].
2. David Talbot. The Great German Energy Experiment (2012). / David Talbot. – June 18, MIT Technology Review. – Retrieved from <https://www.technologyreview.com/s/428145/the-great-german-energy-experiment/> - Nazva z ekranu. – mova anhl [in Germany].
3. Zaichenko, V. I. (2014). *Kurs lektzii z navchalnoi dystsypliny «Okhorona pratsi v haluzi»*. [Course of lectures on primary discipline «Protection of the work in region»]. Kharkiv.

4. Stan vyrobnychoho travmatyzmu u 2018 rotsi. (2019). [The state of occupational injuries in 2018].

5. Iatsun, O. M. (2019). *Kruhlyi funktsii universytetiv: suchasni vyklyky ta novi mozhlyvosti dlia Ukrainy» stil na temu «Misiia i Yednist №05 (221)*. [Kruhlyi funktsii universytetiv: suchasni vyklyky ta new mozhlyvosti dlia Ukrainy» style on the theme« Mission and Yednist №05 (221)]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВАЙНТРАУБ Марк Абрамович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та методики професійної підготовки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний

педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Наукові інтереси: охорона праці в системі педагогічної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VAINTRAUB Mark Abramovich – Doctor of Pedagogy (DSc), Professor Professor of the Department of Theory and Methods of Vocational Training Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after Hryhoriy Sovoroda.

Circle of scientific interests: labor protection in the system of pedagogical education.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2020 р.

УДК 378.015

DOI: 10.36550/2415-7988-2020-1-186-23-30

ГАЛЕТА Ярослав Володимирович –

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0484-529X> e-mail: yaroslavhaleta@ukr.net

ДІАЛОГІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА ЯК УМОВА РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Пошуки шляхів удосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів, що ведуться нині, характеризуються посиленням уваги до розвитку індивідуальності студентів, розширенню сфери їх професійного мислення і творчості. Актуальність проблеми також зумовлена об'єктивною необхідністю у професійному становленні студентської молоді. На сьогодні в психолого-педагогічних дослідженнях недостатньо висвітлена проблема впливу взаємодії учасників освітнього процесу на становлення їхньої соціальної зрілості, а також не встановлена залежність рівня соціальної зрілості студента від характеру взаємодії в системі стосунків «викладач – студенти».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глибинним представленням феномену соціальної зрілості ми зобов'язані дослідженням психологів: К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, О. Асмолов, Л. Божович, Д. Леонтєв, М. Покрасс та ін.

Вивченням соціальної зрілості особистості у контексті підготовки майбутнього педагога займалися О. Андрієнко, Я. Галета, О. Ганжа, М. Ємельянова,

О. Каменєва, М. Лебедик, В. Радул, О. Солдатченко, О. Темрук та ін.

Сутність педагогічної взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу, психолого-педагогічні основи співпраці викладача і студента, окремі питання забезпечення педагогічної підтримки студента у процесі його професійного становлення, особливості управління процесом професійної підготовки майбутнього фахівця у ЗВО через забезпечення взаємодії викладача і студента розглядалися у працях вітчизняних і зарубіжних педагогів і психологів на рівні теоретичних узагальнень чи були предметом конкретних експериментальних досліджень таких учених як І. Бех, М. Шимін (питання педагогічної етики взаємодії викладачів та студентів); І. Зязюн, О. Касьянова, С. Максименко (взаємодія викладача і студента як умова успішності навчально-виховного процесу); Б. Братусь, П. Блонський, А. Брушлинський, О. Волкова, В. Занков, С. Рубінштейн (вивчення та характеристика суб'єкта педагогічної діяльності); А. Бодальов, М. Рибаківа, Ю. Кулюткін (питання взаємовідносин).

Мета статті – дослідити проблему розвитку соціальної зрілості майбутнього вчителя засобами діалогічної взаємодії.